

הקדמה ל"תשוקה והנאה"

חיים דעואל לוסקי

בית הספר לפילוסופיה, אוניברסיטת תל-אביב

טקסט זה, שהוא גם מכתב שלא נשלח (והפך מתוך כך לעוד סימן במסורת "המכתבים הנעלמים" המהווים תמה מיוחדת ב"פילוסופיה של פריס"), ונותר עד 1994 עלום בכליו של פרנסוא אוולד, אחד מנאמני ירושת פוקו, חושף את המישור המרכזי בעבודה האינטלקטואלית שעשה דלו בין שני הכרכים הגדולים שחיבר יחד עם פליקס גואטרי, אנטי אדיפוס (Deleuze and Guattari 1972) ואלף המישורים (Deleuze and Guattari 1980).¹ יופיו הרטורי של הטקסט מסגיר את "אפקט פוקו-דלו" במחשבה הדלזיאנית.² ניתן להאזין דרכו למחשבה הדרוכה בקשב פנימי לתנועה שבה מתחולל עתה החיבור המיוחד המכשיר (מהשורש faculty) את ההיגיון הריזומטי, כשהוא נע למקומות כאלה ואחרים אצל האחר. ברגע שבו נכתב הטקסט, עוסקת המחשבה בהחלטות שעליה לקבל ביחס לעמדות מסוימות הנובעות מהגותו המאוחרת של מישל פוקו, ובעיקר מכמה נושאים חדשים שעלו בלפקח ולהעניש (Foucault 1975), ובתולדות המיניות כרך I ([1976] 1997), ספר שזכה לביקורות צוננות, תגובה שגרמה לפוקו שלא לפרסם מאז. בהמשך לשיחה בין פוקו לדלו, שתורגמה לעברית (פוקו ודלו 1999), ניתן לומר כי כאן מתהפכות היצירות. שם פוקו מופיע כפילוסוף של היום בהא הידיעה, וכאן דלו מהרהר בקול רם על אודות בעיות מטרידות העולות מן הטקסטים, ומציב בפני עצמו קושיות קשות לפוקו הפנימי שלו. אך למרות הביקורת הגלויה, נימת הטקסט מעבירה את ההערצה שרכש דלו לפוקו, שליווה אף הוא אותו, מצדו, בהערצה לא פחותה מאז היכרותם הקצרה באוניברסיטת ליל, בשנת 1952.³

¹ בתרגום קודם שפורסם בתיאוריה וביקורת 17 (2000) תורגם *Mille plateaux* ל"אלף מישורים". כאן ובמקומות אחרים העדפתי את התרגום "מישורים" על פני "מישרים".

² לפי אריבון, ביוגרף מקורב, דלו ופוקו חדלו להתראות מאז 1977 ועד ליום מותו המפתיע של פוקו מאידס ב-1984, בין השאר בעקבות מחלוקת פוליטית. דלו ופוקו, שתמכו בקריאה שלא להסגיר לגרמניה את קלאוס קראוסאנט, עורך דינם של חברי קבוצת באדר מיינהאוף שברח לצרפת והסתתר שם, נחלקו ביניהם ביחס למעשי הטרור. דלו תמך גם במעשי הקבוצה נגד "מדינת המשטרה", ואילו פוקו סירב לתמוך בטרור קטלני. ראו Eribon [1989] 1991, 260.

³ דלו ופוקו אינם "פוסט-סטרוקטורליסטים", כפי שנהוג לכנותם בטעות שנשתרשה, ומעולם לא ביקשו לייצר ניגוד פשוט בין הסטרוקטורליסטים לפוסטמודרניסטים, כפי שהתקבע בביקורת בעקבות דרידה. בעניין קרבתם של דלו ופוקו לסטרוקטורליסטים, ראו מאמרו מאיר-הענייני של דלו עצמו, שנכתב כערך אנציקלופדי לספר ההיסטוריה של הפילוסופיה במאה ה-20, תחת הערך "סטרוקטורליזם": "A: 'qu'oi reconnaît-on le Structuralism?', פריס, 1967. בטקסט זה, דלו עורך כמה הבחנות חשובות ביחס

דלז מציג את הגיטוש ואת הצורה, הסגנון (המחשבה המטאפיזית נתפסת על ידי דלז כ"style") שבו שקועים כשמחפשים צורה, זווית נכונה בעיצוב הטופולוגיה הנכנית והולכת בכל הנוגע להבנת ההיווצרות של הכוח והשלטון. השאלה על מהות מקור הכוח, שאותה מרחיב דלז הרבה מעבר לעמדותיו של פוקו, מובילה את דלז לביקורת המדינה המודרנית בשם המחשבה הנוודית של ג'ינג'יס חאן, משה רבנו ואטילה ההוני, העומדים מאחורי האוטופיה הריזומטית, הנכתבת בהמשך.⁴ ברגע הזה – הרגע שלפני העיצוב הסופי של המחשבה מן האמצע, הפיתוח הפוסטמודרני של דלז למחשבה התיאולוגית של ימי הביניים המאוחרים (ובעיקר בהמשך למושגי האוניווקאליות של דונס סקוטוס) – דלז אינו יודע לומר עד כמה הוא ממשיך ללכת בעקבות פוקו. ברגע המכריע הזה, דלז אינו בטוח בצורת האריג שתקבל מן המרקם המיוחד שהוא מעצב באותו הבזק חד-פעמי של אומץ אינטלקטואלי ופואטי, המאפשר לו לברוא להרף עין תמונת חטף של מחשבה לא דיאלקטית, לראשונה ולאחרונה באלף המישורים, פסגה חד-פעמית של יצירה רדיקלית.

חשיבותו של הטקסט נובעת לכן מהצגה חשופה של גילוי האמצע של המחשבה, ממעמדם העוברי-כמעט של כמה מונחים חדשים, המתגלגלים זה זמן-מה על הלשון הדלזיאנית, אך עדיין אינם תופסים את מיקומם המדויק בסגנון הכללי, בין מישורי ההתהוות השונים של הריזום. הכוונה היא בעיקר למכלול השפה שבה נרקמים מושגי האימננטיות (הזרים ביותר למחשבה הפוקיאנית), המחלחלים למחשבה הדלזיאנית מאז הקשר העמוק שמתגלה בינו לבין שפינוזה (בשלהי שנות השישים), ולפיתוח מכלול הביטויים הנקשרים להתאמתיות – agencement, מעין תרגום עדכני לרעיונות הלקוחים מן התיאולוגיה הנוצרית. מושג מורכב במיוחד זה מתחבר לעוד מושג הנאסף ממאגר דימויים זהה והזוכה עתה לראיפיקציה, מושג עשיר ומאתגר, הפכות – heccété.⁵ אבל, לעומת המונחים האחרים, הבונים שפה חדשה כמטאפיזיקה ריזומטית, הרי ה-agencement איננו עוד מושג אלא הוא תואר הסגנון של המחשבה הדלזיאנית, מחשבה שאין לה התחלה או סוף, רק חיבורים המתאמתים באמצע. רק בתקופה זו של התפתחותו האינטלקטואלית דלז מצליח להגיע לעיצוב הגמור של האמצעיות, למחשבה שאינה עוברת דרך ההתחלות המקובלות של הפילוסופיה. התמונה המוצגת כאן היא תמונת החטף של האמצע האינסופי וחסר הקצוות, המישור חסר הממדים שבתוכו נעה המחשבה בדרכה להתאחות, להתרקם, להתאים עצמה ולהסתנף עם המושגים והאירועים בסביבה שאליה היא מבקשת להיארג; ובעיקר, עם הפכות של החיים עצמם, של כל מה שמצוי ומתהווה, היינו, עם המחשבה הפוקיאנית.

להוגים הסטרוקטורליסטים השונים, אך בעיקר, ויותר מכולם, ביחס לעמדותיו הסטרוקטורליסטיות של פוקו. המאמר ראה אור לאחרונה בכרך המאגר ראיונות וטקסטים של דלז בין השנים 1953–1974. ראו Deleuze 2002, 238–269.

⁴ במבע אירוני כמובן. ראו 434–527 pp. "1927-traité de Nomadologie," Deleuze and Guattari 1980. פרק זה מסגיר בעייתיות רבה בעמדתם האנתרופולוגית של דלז, גואטרי.

⁵ ראו גם מאמרי, דעואל לוסקי 2001.

לכן, כשדלז כותב ומטה כאן את המושג הטיות שונות, שלא תמיד מייצרות מובן לכיד, יש לחשוב על צורת הבנייה של הקולאז' הדאדאיסטי (דימוי שדלז עושה בו שימוש כדי לתאר את המחשבה), שבו נראית היטב צורתו המכוונת של החיבור הגס, הרוקמת דימוי לדימוי. האריגה המיוחדת שנוצרת בקולאז' היא כזו, שמעבר להבחנה בתפרים, הקולאז' בונה אצל הצופה את היכולת להפוך מרקם של חומרים שונים לכדי תמונה אחרת, ייצוג עצמאי הנבדל מכל המרכיבים, למרות שאין הוא אלא התווספות מתחברת שלהם.

ביבליוגרפיה

- דעואל לוסקי, חיים, 2001. "על המחשבה הריזומאטית", רסלינג 8 : 11–24.
- פוקו, מישל, [1976] 1997. תולדות המיניות, תרגם מצרפתית גבריאל אש, הקיבוץ המאוחד, תל-אביב.
- פוקו, מישל, וז'יל דלז, 1999. "מישל פוקו בשיחה עם ז'יל דלז, האינטלקטואלים והשלטון", תרגמה יעל מונק, המעורר 8 : 106–118.
- Deleuze, Gilles, 2002. *L'île déserte et autres textes: textes et entretiens, 1953–1974*. Édition préparée par David Lapoujade. Paris: Les Éditions Minuit.
- Deleuze, Gilles, and Felix Guattari, 1972. *L'anti-Oedipe: capitalisme et schizophrénie*. Paris: Éditions de Minuit.
- , 1980. *Mille plateaux*. Paris: Éditions de Minuit.
- Eribon, Didier, [1989] 1991. *Michel Foucault*. Cambridge: Harvard University Press.
- Foucault, Michel, 1975. *Surveiller et punir: naissance de la prison*. Paris: Gallimard.

